

Кубко Є. Б. Міжнародно-правові стандарти в правовій системі України

Стаття присвячена проблемі застосування міжнародно-правових стандартів у правовій системі України, розгляду актуальних проблем їхнього впровадження на основі поглибленого розуміння сутності таких стандартів, їхньої внутрішньої структури та зв'язку з іншими правовими явищами.

Розглядаються фактори, які впливають на механізм застосування міжнародно-правових стандартів, вплив юридичних тенденцій на використання стандартів у правовій системі, визначення їхньої природи та співвідношення з іншими юридичними категоріями.

Обґрунтовується необхідність аналізу правових стандартів залежно від їхньої трирівневої структури: міжнародно-правової фіксації в юридичних документах, практичного використання на рівні міжнародних юрисдикційних органів, доктринального тлумачення та визнання стандартів у науковій юридичній літературі. Наголошується на особливому методологічному значенні міжнародних правових стандартів як доктринальної загальнонаукової категорії.

Ключові слова: міжнародно-правовий стандарт, правова система, юрисдикційні органи.

Kubko Ye. International legal standards in the legal system of Ukraine

The article focuses on the issues of application of international legal standards in the legal system of Ukraine, and considers problems of their implementation on the basis of an in-depth understanding of the essence of such standards, their internal structure and connection with other legal phenomena.

The factors influencing the mechanism of application of international legal standards, the influence of legal tendencies on the use of standards in the legal system, determination of their nature and relation with other legal categories are considered. The feasibility of using legal standards to respond to current challenges, both nationally and internationally, is substantiated. Legal standards are considered from the perspective of international legal trends and an increasing role of the state in solving economic problems, preventing crisis, convergence of institutions of public and private law, convergence of the Continental and Anglo-Saxon system of law, dissemination of «quasi-precedent» and «reasoned» law, etc.

The article substantiates the need for an analysis of legal standards based on their three-level structure: international legal formalisation in legal documents, their practical use at the level of international jurisdictional bodies, doctrinal interpretation and recognition of standards in the scientific legal literature. The complexity of the analysis of international legal standards is substantiated by the presence of certain interconnectedness of different standards, meaningful boundaries between which are sometimes indefinite, which requires further scientific research. It is emphasized on the special methodological significance of international legal standards as a doctrinal general scientific category.

Key words: international legal standard, legal system, jurisdictional bodies.

УДК 340

Володимир Петрович Нагребельний,
заступник директора
Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України,
кандидат юридичних наук,
член-кореспондент НАПрН України,
Заслужений юрист України

**ПРАВОВА АНАЛІТИКА ЯК БАЗОВИЙ ЕЛЕМЕНТ
ЮРИДИЧНОГО ПРОГНОЗУВАННЯ І МОДЕЛЮВАННЯ**

Постановка проблеми. Світовий і вітчизняний досвід доводить, що будь-які соціальні перетворення, особливо системного характеру, неможливі без сучасного методологічного і теоретичного підґрунтя, науково вираженого передбачення і прогнозування та модулювання розвитку суспільних процесів. Теорія і практика сучасного вітчизняного державотворення визначає ціннісну цивілізаційну орієнтацію усіх гілок влади, створення ефективної системи права й законодавства. Певною мірою можна стверджувати про успішність цього процесу, однак існує постійна потреба в систематичному узагальненні, теоретичному переосмисленні, плануванні й прогнозуванні напрямів його майбутнього розвитку на основі відповідних концептуальних засад, що, безумовно, актуалізує цю проблематику.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Протягом поточного десятиліття проблематика правової аналітики, юридичного прогнозування і моделювання фрагментарно відображена у працях вітчизняних і зарубіжних науковців: В. Андріюка, С. Бобровник, М. Козюбри, В. Нагребельного, Ю. Оборотова, Н. Оніщенко, П. Рабіновича, А. Селіванова, Ю. Шемшученка, О. Ющика та ін. Вона переважно висвітлювалася у контексті досліджень, пов'язаних із реалізацією прогнос-

тичної функції юридичної науки, використанням методологічного інструментарію для аналізу правових процесів і явищ. Натомість у вітчизняній науковій правничій літературі практично відсутні дослідження проблем правової аналітики як одного з найважливіших чинників юридичного прогнозування і моделювання.

Метою статті є визначення місця, ролі і значення правової аналітики як базового елемента юридичного прогнозування і моделювання з використанням у цьому процесі загальнонаукових методів аналізу й синтезу для формування стратегії розвитку державних інститутів та правової системи України в парадигмі європейського цивілізаційного вибору.

Основні результати дослідження. У методологічному аспекті аналіз, як відомо, являє собою такий спосіб дослідження об'єкта, що полягає у виокремленні його частин, властивостей, відношень тощо з метою їхнього самостійного вивчення. Результатом цього є отримання часткових, неповних знань, оскільки поза увагою залишається взаємозв'язок частин. Цілісність, системність, функціональна впорядкованість форм організації об'єкта та взаємозв'язку його істотних характеристик досягається за допомогою синтезу як методу пізнання [1, с. 9]. Тобто аналіз і синтез як методи пізнання (зокрема й правової дійсності) перебувають у тісній методологічній кореляції.

У загальновизнаному значенні прогнозуванням є аналіз та наукове передбачення майбутніх станів і тенденцій розвитку соціальних чи природних явищ, обґрунтована інформація про якісні і кількісні характеристики процесів, що передбачаються, про можливі варіанти розгортання сьогочасних тенденцій та їхніх наслідків [1, с. 524].

Передбачення майбутнього і моделювання є необхідною умовою для правильного та ефективного соціального управління, визначення стратегії розвитку суспільства. На нинішньому етапі державотворення і правотворення в Україні особливої ваги набуває наукове планування та юридичне прогнозування, які мають на меті надання цим процесам цілеспрямованого, поступального, системного й комплексного характеру. Юридичне прогнозування у правничій літературі визначається як наукове передбачення майбутнього стану державно-правових процесів, їхнього характеру та особливостей, темпів й етапів, напрямів і шляхів розвитку тощо, а також можливих наслідків у разі прийняття відповідних законів, стратегічних управлінських рішень та ін. Воно ґрунтується на певних закономірностях соціального, економічного та політичного розвитку суспільства й застосування загальнонаукових і спеціальних методів досліджень [2; 3, с. 149]. Правова аналітика (правовий аналіз) є базовим чинником для юридичного прогнозування і правового моделювання.

Як різновиду соціального прогнозування юридичному прогнозуванню притаманні такі ознаки: 1) юридичне прогнозування є передбачуванням, тобто одержанням інформації про майбутній стан досліджуваного об'єкта, наприклад, правової системи, галузі права, правового інституту тощо; 2) воно є науковим, оскільки здійснюється в межах наукової теорії, на основі її положень, базується на фундаментальному системному (комплексному) теоретичному аналізі закономірностей розвитку природи, суспільства і мислення (передусім законів розвитку досліджуваного об'єкта державно-правової дійсності), використовує необхідний і достатньо розроблений сучасною філософією та теоретичною юридичною наукою методологічний інструментарій дослідження (зокрема й методи верифікації, апріорної перевірки прогнозу); 3) юридичне прогнозування є дескриптивним (описовим), тобто дає лише певну інформацію про майбутній стан досліджуваного об'єкта державно-правової дійсності, а не генерує прийняття рішень, спрямованих на певні перетворення цього об'єкта; 4) має ймовірнісний і водночас відносно визначений характер, тобто його результат (прогноз) характеризується більш-менш точною інформацією на очікувані просторово-часові межі, в яких відбудуться прогнозовані зміни досліджуваного об'єкта; 5) воно є окремим, самостійним видом пізнавальної розумової діяльності, проявом активності людини, який слугує фактором рівноваги соціальної системи, певної стабілізації та розвитку державно-правового буття; 6) юридичне прогнозування характеризується можливістю зворотного зв'язку між дескриптивним і прескриптивним передбачуванням (між прогностичною інформацією та реальними соціальними процесами), внаслідок чого прогноз може стати реальністю або нездійсненим у результаті відповідної діяльності.

До об'єктів юридичного прогнозування відносяться держава, право, законодавство, правова система, система державних органів і правових норм, відповідні галузі права та їхні інститути,

окремі законодавчі акти, концепції законопроектів тощо. Особлива складність держави і права та їхніх підсистем зумовлюють розробку та впровадження нових методів прогнозування, спеціально орієнтованих на вивчення динаміки складних соціальних систем, зокрема: узагальненого сценарію (прогноз надається у вигляді цілісної картини майбутнього стану об'єкта); експертного опитування; математичного, економічного, демографічного, соціального тощо моделювання; системного аналізу соціальних чинників і структур; історико-правового методу та ін. Юридичне прогнозування є формою пізнання майбутнього стану держави і права та їх головних інститутів, важливою складовою соціального прогнозування і, як правило, охоплює короткий термін (5 років) і довготривалий (10–20 років).

У сучасній правовій науці юридичне прогнозування залежно від видів поділяють на: державознавче (загальний об'єкт – держава як складне системне соціальне утворення, що впливає на всі без винятку сфери суспільного життя); правове (загальний об'єкт – право як система суспільних відносин, спеціальний об'єкт – законодавство загалом і закон зокрема); кримінологічне, об'єктом якого є загальні та локальні зміни динаміки злочинності; галузеве, в основі якого – прогнозування розвитку певної галузі права; локальне, що ставить за мету прогноз розвитку окремого правового інституту.

Центральне місце у процесі прогностичних досліджень має посідати формування стратегії розвитку держави і права – науково обґрунтованої, системної й цілісної сукупності уявлень про основні, найсуттєвіші параметри майбутнього стану країни загалом та державно-правового будівництва зокрема, виходячи з відповідного цивілізаційного вибору. Концепція цієї стратегії має охоплювати історичний та економічний розвиток, традиції, ідеологію і політику (зокрема правову політику), стан та перспективи розвитку державного управління, існуючу політичну ситуацію, демографічні процеси, зовнішньополітичні чинники, тенденції розвитку національної правової системи в їхньому взаємозв'язку з відповідними світовими процесами тощо. При формуванні такої стратегії треба враховувати передусім основні чинники, що визначають головні напрями й пріоритети в розвитку держави і права, а саме: демократизацію державного й суспільного життя, становлення соціальної правової держави, формування громадянського суспільства, забезпечення прав і свобод людини та громадянина, розширення сфери ринкових відносин, раціональне використання природних ресурсів і посилення екологічної безпеки, розвиток гуманітарної сфери та ін.

Особливість законодавчих актів (передусім кодифікованих) полягає у тому, що вони розраховані на тривалу, неодноразову дію і застосування. Саме ця обставина свідчить про те, що законопроект і власне сам закон є об'єктом правової аналітики і юридичного прогнозування з огляду на можливі наслідки його застосування. Поняття і зміст права як прогностичного інструмента зумовлює особливі вимоги до прогнозування правової проблематики з огляду на зростаючу роль і значення права в регулюванні політичних, соціально-економічних та інших суспільних відносин.

Важливим об'єктом правової аналітики як складового чинника юридичного прогнозування є система права. Сучасні процеси диференціації та інтеграції галузей права передусім обумовлені суспільними потребами, які проявляються у відповідних закономірностях. Досліджуючи ці закономірності, а також тенденції розвитку юридичної науки, можна прогнозувати еволюцію існуючої системи права, появу нових галузей права, зокрема комплексних.

Юридичне прогнозування як вид соціального прогнозування ґрунтується на тому, що історичний сенс соціально-економічних, політичних та правових трансформацій в українському суспільстві, його демократичного євроінтеграційного розвитку має полягати не просто в кількісній заміні існуючого застарілого масиву законодавства на новий. Передусім має відбуватися загальна зміна культурно-історичних домінант розвитку як громадянського суспільства, так і державних інституцій на правових засадах, у відродженні й забезпеченні приватноправових основ функціонування суспільства, утвердження їх належної ролі у взаємодії з публічно-правовими чинниками, формуванні цілісної національної правової системи.

Методологічний аспект юридичного прогнозування полягає у тому, що воно має ґрунтуватися на розумінні соціального розвитку як руху у напрямку правового прогресу. Сутність такого прогресу, з одного боку, полягає у дотриманні вимог морального імперативу, загальнолюдських і за-

гальноцивілізаційних цінностей, згідно з якими вільний розвиток людини як найвищої соціальної цінності, а не державних інститутів, де-юре і де-факто повинен розглядатись як мета й основа подальшого розвитку суспільства. З другого боку, сутність правового прогресу полягає у створенні та реальному забезпеченні, зокрема юридичними засобами, відповідних суспільних умов для прояву творчої індивідуальності особи, спрямованої в підсумку на забезпечення загального блага, публічних інтересів усього суспільства. Суспільний порядок, спроможний забезпечувати за допомогою системи соціальних норм, зокрема юридичних, широкий вияв свободи волі людини, умови її вільного духовного і матеріального розвитку. Водночас задоволення суспільних благ шляхом створення дійової системи соціального захисту, досягнення реальної рівності всіх перед законом, єдності людей у свідомому раціональному обмеженні своєї волі задля суспільного блага є природним джерелом соціального прогресу [4, с. 161–174].

Юридичне прогнозування, об'єктом якого є право, закон, законодавство загалом тощо, органічно пов'язане з політичним прогнозуванням [5]. Як переконливо зазначає Ю. Шемшученко, у системі «політика – право» головною ідеєю «є характер взаємопроникнення політики у право, а права в політику. Публічна влада реалізує свої політичні рішення, “одягаючи” їх у юридичне вбрання, тобто через закони та інші нормативно-правові акти. Ця ж влада утворює судові та інші правоохоронні органи, які мають гарантувати виконання відповідних законодавчих актів. У цьому процесі публічна політика як така набуває характеру правової політики, тобто політики, яка має справу з правом» [6, с. 33–36].

Законотворча діяльність вимагає від його суб'єктів застосування методів і прийомів правової аналітики, моделювання як методу дослідження та конструювання правових явищ і процесів, відповідного рівня загальної та правової культури, спеціальних знань, навичок володіння мистецтвом формування текстів та формулювання змісту правових актів. Останні в правовій теорії та практиці іменуються юридичною технікою, яка за своїм змістом являє собою сукупність певних вимог і прийомів, що застосовуються для створення змісту та структури правових приписів держави, втілення їх у життя, систематизації нормативно-правових норм і актів. Лише завдяки вивіренім, науково обґрунтованим законам, які відображають інтереси людей та дії ефективних механізмів запровадження їх у життя, можна розраховувати на динамізм розвитку держави й суспільства. Потрібно також, щоб законотворча діяльність здійснювалася комплексно, шляхом виокремлення системних і базових законопроектів та підготовки їх концепцій, аби правове регулювання тих чи інших суспільних відносин мало завершений вигляд, враховувало різноманітні соціальні, економічні та політичні чинники й інтереси. Прийняття окремих кодексів і відповідних законів, навіть на перший погляд досконалих, але не забезпечених механізмами їхньої реалізації, не узгоджених між собою та з усією системою законодавства, унеможлиблює ефективну реалізацію правових актів на практиці, а відповідно, досягнення мети правового регулювання.

Із «технологічної» точки зору юридичне моделювання полягає у групуванні, формалізації правових процесів і явищ за певними ознаками (факторами) для створення одно- і багатофакторних моделей, алгоритмів вольової поведінки. Таке моделювання має використовуватися для проведення аналізу державно-правових механізмів і подальшого їхнього розвитку з метою виявлення та оцінки можливих негативних факторів, резервів і на цій основі розробки концепцій і програм підвищення ефективності зазначених механізмів.

Проблеми вдосконалення законотворчої діяльності, поліпшення юридичної техніки, юридичне прогнозування і моделювання можливих у разі прийняття того чи іншого закону ситуацій обумовлюють активізацію відповідних теоретичних досліджень, а також практичного їх утілення у законотворчому процесі. Правова аналітика, визначення та з'ясування тенденцій розвитку правових процесів, своєчасне осмислення юридичною наукою правозастосовної практики й апробації результатів наукових розробок дасть змогу значно прискорити здійснення економічної, аграрної, земельної, адміністративної та судової реформ, протидіяти корупційним проявам, розв'язати актуальні проблеми правового регулювання суспільних відносин, завершити формування стабільної вітчизняної правової системи загалом.

За час існування України як незалежної держави фактично була створена основа національної правової системи, яка загалом відповідає рівневі суспільних і виробничих відносин перехідного

(транзитного) періоду. Досі ця система розвивалася шляхом кількісного (а подекуди й хаотичного) накопичення масиву відповідних правових актів, спрямованих на регулювання окремих сфер суспільних відносин, а також постійного внесення до них численних змін і доповнень. Однак на сьогодні ця система спрямована на «обслуговування» стратегії виживання країни, а не на її розвиток.

Критичне й творче переосмислення всього масиву актів з метою його приведення до єдиної, зручної для застосування системи нормативних приписів можливе, на нашу думку, шляхом створення на основі науково виваженої концепції Зводу законів України як універсальної форми систематизації законодавства, здійснюваної з метою вдосконалення правового регулювання суспільних відносин, забезпечення надійності, стабільності й доступності законодавства, зміцнення законності й правопорядку. Впорядкування законодавчих актів шляхом кодифікації та інкорпорації, із застосуванням методів аналізу і синтезу, на наше переконання, дасть можливість вилучити з них застарілі й суперечливі норми, усунути правові прогалини і колізії, що має позитивно вплинути на реалізацію правових норм. Водночас це поліпшить умови користування законодавчими актами, сприятиме забезпеченню законності в державі, підвищенню рівня правового виховання, юридичної культури населення тощо.

Ефективне правове регулювання може бути забезпечене лише на основі тісного поєднання теоретичного відображення в юридичних формах права досягнутого рівня розвитку суспільних відносин із прогностичними моделями правового розвитку, здійснення його на основі так званого дерева цілей – найближчих (тактичних) і перспективних (стратегічних). Перенесення у процесі правового регулювання центру ваги на вирішення лише імперативно визначених стратегічних завдань майбутнього гальмує вирішення тактичних завдань теперішнього, а в підсумку позначається на розв'язанні найактуальніших проблем майбутнього, оскільки кожна найближча мета – певний необхідний щабель на шляху досягнення більш віддаленої, перспективної мети, яка може змінитися під впливом зміни комбінації об'єктивних умов та внутрішніх і зовнішніх суб'єктивних факторів.

Підпорядкування правового регулювання досягненню сьогоденного результату і лише тактичних цілей створює умови для стихійності, відкриває простір для проникнення у позитивне право вузьковідомчих інтересів, позбавляє його світоглядних засад, без яких воно перестав бути правовою формою соціального буття, а залишається лише юридичною формою. Закріплення у Конституції України перспективних цілей, до яких із врахуванням історичних тенденцій прагне наше суспільство, необхідне для того, щоб дати певний орієнтир для його розвитку й обмежити випадкове відхилення від обраного українським народом та закріпленого державною волею європейського цивілізаційного напрямку. Зазначені цілі є не тільки політичним, а й соціально-правовим орієнтиром для визначення перспективи розвитку суспільства та удосконалення вітчизняної правової системи, системи права і законодавства. Відповідно, вони є важливою умовою забезпечення єдності застосування позитивного права, дотримання законності й належного правопорядку в країні.

Майже тридцятилітній досвід державотворення в незалежній Україні переконливо довів, що внаслідок різних причин неможливо швидко й кардинально змінити існуючу систему законодавства відповідно до реальних економічних і політичних умов, сформувати повноцінну стабільну національну правову систему, адаптувати її до європейського законодавства й гармонізувати з міжнародно-правовими нормами, виробити надійні механізми реалізації ухвалених правових актів. Модернізація системи національного законодавства не може зводитися лише до прийняття нових нормативно-правових актів, оскільки саме життя, соціальна практика довели, що зростання їхньої кількості ще не свідчить про їхню належну якість, про підвищення рівня та ефективності правового регулювання суспільних відносин, зміцнення законності та правопорядку в країні.

Якість нормопроектних робіт і правового процесу безпосередньо пов'язана як із належним організаційно-технічним, так і з їх науковим забезпеченням, яке широко має використовувати правову аналітику. Пошук і використання нових організаційно-методичних форм цієї роботи, залучення до її проведення широких кіл юридичної громадськості, й насамперед науковців-правознавців, є тим резервом, який дасть змогу піднести на новий рівень законодавчу діяльність, поліпшити ефективність правотворення і правозастосування.

Сьогодні значно актуалізувалася проблема визначення правових, економічних та організаційних засад моделювання і прогнозування суспільного розвитку країни, окремих секторів і галузей її економіки та окремих адміністративно-територіальних одиниць (як складової загальної системи державного регулювання економічного, соціального і правового розвитку українського суспільства й держави). З метою певного розв'язання цієї проблеми, встановлення загального і побудованого на єдиних принципах порядку розробки, затвердження та виконання вказаних прогнозних і програмних документів економічного й соціального розвитку свого часу Верховною Радою України був ухвалений Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» [7], який не був належним чином імplementований у відповідних підзаконних актах і, на жаль, із-за декларативності багатьох його положень не виконує функцій законодавчого акта, що регламентує порядок державного прогнозування соціальних та економічних процесів.

Правова аналітика є надзвичайно важливою в процесі науково-правової експертизи проектів законодавчих актів (включаючи прогнозну оцінку доцільності їх прийняття та соціальної ефективності), яка має стати надійним засобом забезпечення високої якості, обґрунтованості й законності відповідних актів, а також запобігання можливим негативним наслідкам їхньої реалізації. Нині порядок проведення такої експертизи та юридична сила її висновків досі нормативно не врегульовані. Існуючий Закон України «Про наукову і науково-технічну експертизу» містить загальні норми щодо науково-експертної діяльності [8]. Як наслідок, науково-правова експертиза законопроектів переважно проводиться формально й виявляється малоефективною. У багатьох країнах існують спеціальні структури (органи, ради, групи тощо) з проведення незалежної експертизи законопроектів та їхніх концепцій. Така інституція має бути створена і в Україні, що дасть можливість значно поліпшити їхню якість, спрогнозувати і змодельовати можливі наслідки (як позитивні, так і негативні) їхнього застосування.

Висновки. Передбачення майбутнього і моделювання суспільних процесів є необхідною умовою для правильного й ефективного соціального управління, визначення стратегії розвитку суспільства. На цьому етапі державотворення і правотворення в Україні особливої ваги набуває наукове планування і юридичне прогнозування, які мають на меті надання цим процесам цілеспрямованого, поступального, системного характеру. Юридичне прогнозування можна визначити як наукове передбачення тенденцій розвитку державно-правових процесів, їх майбутнього стану, характеру та особливостей, темпів й етапів, напрямів і шляхів розвитку тощо, а також можливих наслідків у разі прийняття відповідних законів, важливих управлінських рішень тощо. Правова аналітика (правовий аналіз) як система загальноприйнятих способів і прийомів дослідження відповідних правових об'єктів і явищ (законодавство, правовідносини, судова система, правоохоронна діяльність тощо) є базовим і висхідним чинником для юридичного прогнозування і моделювання.

Важливе місце у процесі прогностичних досліджень має посідати формування концепції розвитку держави і права – науково обґрунтованої, системної й цілісної сукупності уявлень про основні, найсуттєвіші параметри майбутнього стану країни загалом та державно-правового будівництва зокрема. Концепція цієї стратегії повинна охоплювати історичний та економічний розвиток, традиції, ідеологію і політику (зокрема й правову політику), стан та перспективи розвитку державного управління, існуючу політичну ситуацію, демографічні процеси, зовнішньополітичні чинники, тенденції розвитку національної правової системи в їхньому взаємозв'язку з відповідними світовими процесами тощо. Формування такої стратегії має ґрунтуватися передусім на основних чинниках, що визначають основні напрями й пріоритети в розвитку держави і права, а саме: демократизацію державного й суспільного життя, становлення соціальної правової держави, формування громадянського суспільства, забезпечення прав і свобод людини та громадянина, розширення сфери ринкових відносин, раціональне використання природних ресурсів і посилення екологічної безпеки, розвиток гуманітарної сфери та ін.

Юридичне прогнозування як вид соціального прогнозування слід виводити з того, що історичний сенс соціально-економічних, політичних та правових трансформацій в українському суспільстві, його демократичного розвитку має полягати не просто в кількісній заміні існуючого

застарілого масиву законодавства на новий. Передусім повинна відбуватися зміна культурно-історичних домінант розвитку як громадянського суспільства, так і державних інституцій на правових засадах, у відродженні й забезпеченні приватноправових основ функціонування суспільства, утвердження їх належної ролі у взаємодії з публічно-правовими чинниками, формуванні цілісної національної правової системи.

Із «технологічної» точки зору правове (юридичне) моделювання полягає у групуванні, формалізації правових процесів і явищ за певними ознаками (факторами) для створення одно- і багатофакторних моделей, алгоритмів вольової поведінки. Таке моделювання має використовуватися для проведення аналізу державно-правових механізмів і подальшого їхнього розвитку з метою виявлення та оцінки можливих негативних факторів, резервів і на цій основі розробки концепцій і програм підвищення ефективності.

Правове регулювання може бути забезпечене лише на основі тісного поєднання теоретичного відображення в юридичних формах права досягнутого рівня розвитку суспільних відносин із прогностичними моделями правового розвитку, здійснення його на основі так званого дерева цілей – найближчих (тактичних) і перспективних (стратегічних). Зміщення центру ваги в процесі правового регулювання на вирішення лише імперативно визначених стратегічних завдань майбутнього гальмує вирішення тактичних завдань теперішнього, а в підсумку позначається на розв'язанні найактуальніших проблем майбутнього, оскільки кожна найближча мета – це певний необхідний щабель на шляху досягнення більш віддаленої, перспективної мети, яка може змінитися під впливом зміни комбінації об'єктивних умов та внутрішніх і зовнішніх суб'єктивних факторів.

Результат нормопроектних робіт і правового процесу безпосередньо пов'язаний як із належним організаційно-технічним, так і з їхнім науковим забезпеченням, яке має широко використовувати правову аналітику. Пошук і використання нових організаційно-методичних форм цієї роботи, залучення до цього юридичної громадськості, й насамперед науковців-правознавців, є тим резервом, який дасть змогу піднести на новий рівень законодавчу діяльність, поліпшити ефективність правотворення і правозастосування. Правова аналітика є надзвичайно важливою в процесі науково-правової експертизи проектів законодавчих актів (включаючи прогностичну оцінку доцільності їх прийняття та соціальної ефективності), яка має стати надійним засобом забезпечення високої якості, обґрунтованості й законності відповідних актів, а також запобігання можливим негативним наслідкам їхньої реалізації.

Використані джерела

1. Філософський енциклопедичний словник. – К. : Абрис, 2002.
2. Андріюк В. В. Методологічні проблеми нормативного юридичного прогнозування / В. В. Андріюк // Держава і право: зб. наук. праць. – 2009. – № 44. – С. 37–44.
3. Нагребельний В. П. Прогнозування юридичне / В. П. Нагребельний // Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. – К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана. – 2003. – Т. 5 : П–С.
4. Селіванов В. М. Право і влада суверенної України: методологічні аспекти : монографія / В. М. Селіванов. – К., 2002.
5. Горбатенко В. П. Політичне прогнозування: теорія, методологія, практика / В. П. Горбатенко. – К. : Генеза, 2006. – 400 с.
6. Шемшученко Ю. С. Що є право? / Ю. С. Шемшученко // Антологія української юридичної думки. – К., 2005. – Т. 10.
7. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України : Закон України від 23 березня 2000 р. № 1602-ІІІ // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 25. – Ст. 195.
8. Про наукову і науково-технічну експертизу : Закон України від 10 лютого 1995 р. № 51/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 9 – Ст. 56.

Нагребельний В. П. Правова аналітика як базовий елемент юридичного прогнозування і моделювання

У статті висвітлюються місце, роль і значення правової аналітики як однієї з основних складових юридичного прогнозування і моделювання. Окремий вектор розгляду цієї проблематики зосереджений на використанні загальнонаукових методів аналізу і синтезу в процесі прогнозування й визначення стратегії розвитку правової системи України в парадигмі європейського цивілізаційного вибору. Доведено, що правова аналітика на сучасному етапі суспільного розвитку має стати домінуючою в правотворенні і застосуванні.

Ключові слова: аналіз і синтез, держава, право, правова аналітика, правотворчість, правове моделювання, юридичне прогнозування.

Nagrebelsky V. Legal analytics as a fundamental element of juridical forecasting and modeling

The present paper studies the place, role, and value of legal analytics as one of the main components of legal forecasting and modeling. It is evident that any social transformations, especially systemic one are impossible without modern methodological and theoretical basis of scientifically balanced prediction of social processes development. It is vital to emphasize that the theory and practice of contemporary national state formulate the holistic orientation of all branches of power and influence the creation of an effective system of law and legislation.

The issues of legal analytics can be analyzed by using means and approaches of analysis and synthesis scientific methods in the process of forecasting and determining the strategy for the development of the legal system of Ukraine in the paradigm of European civilization choice. In particular, the legal prediction is a scientific objective analysis, a projection of the future condition of the state legal processes of their distinguishing characteristic and peculiarities, pace, stages, trends and ways of development.

Particular attention is given to the characteristic of general features of legal forecasting and its objects (state, law, legislation, the legal system, the system of state bodies and legal norms, relevant branches of law and their institutes, separate legislative acts, etc.). It is noted that in the process of predictive research the central place should be occupied by the legal analytics and the formation of concepts of state and law development should be made on this basis – a scientifically based, systematic and integrated set of ideas about the primary, most significant parameters of the future condition of society in general and the state and legal construction in particular.

In order to create such concept it is necessary to take into account, first of all, the main factors determining the basic directions and priorities in the development of state and law, precisely: the tendency of lasting democratization of state and social life, the formation of a legal state, the creation of civil society, ensuring human rights, the provision of the rights and liberties of citizens, expansion of the sphere of market relations, rational use of natural resources and strengthening of ecological safety, development of the humanitarian sphere, and so on. In the article, the main features of legal modeling and its value in lawmaking and enforcement processes on the basis of the application of modern scientific methods and techniques of legal analytic are made.

Key words: analysis and synthesis, state, law, legal analytics, lawmaking, legal modeling, legal forecasting.

УДК 340.1

*Наталія Миколаївна Оніщенко,
завідувач відділу теорії держави і права
Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України,
доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України,
Заслужений юрист України*

**ПРАВОВА АНАЛІТИКА:
ДОКТРИНАЛЬНИЙ ПІДХІД ТА ПРАКТИЧНЕ ОСМИСЛЕННЯ**

Постановка проблеми. Правова аналітика сьогодні є недостатньо вивченою в науковому юридичному доробку. Особливо це стосується її теоретичних і прагматичних функцій. Проте цей напрям є вкрай важливим для прогнозування ефективності чинного законодавства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Зазначена проблематика ще не стала предметом детального вивчення. Переважна більшість вітчизняних і зарубіжних учених зосереджували свою увагу на окремих її аспектах: С. Алексєєв, О. Копиленко, М. Матузов, В. Нагребельний, І. Оніщук, Ю. Тихомиров, Ю. Шемшученко та ін.

Мета статті – дослідити сутність, природу та функції категорії «правова аналітика».

Основні результати дослідження. Серед багатьох наукових спрямувань сьогодення, на жаль, свого повного завершеного вигляду ще не здобув такий напрям, як правова аналітика. Проте необхідно зацентрувати увагу на тому факті, що науковці сьогодення і минулого неодноразово звертали увагу на важливість передбачуваності наукових і практичних нововведень юридичного гатунку. Можемо відразу зазначити, що правові дослідження повинні базуватися не тільки на ефекті й ефективності «цієї хвилини», а й мати прогностичний, звернений на «майбутнє» серйозний науковий аналіз, підтверджений відповідними обґрунтованими висновками і відповідними методиками, а також методологічним підґрунтям.

Здавалося б, доволі зрозумілі речі: ретельний аналіз, тактика «передбачення» на перспективу, стратегія фундаментальних праводержавозмін є необхідними складовими і чинниками переважної більшості реформ. Тому, мабуть, є своєчасною концентрація уваги, з одного боку, на зазначе-